

Statutes of the Boka Navy Kotor from 1463 to 2016

Antun Sbutega

Abstract: During more than 12 centuries of its history, the Boka Navy has changed its name, functions and statutes several times, maintaining the continuity based on fundamental values. From the beginning, it had statutes that regulated its activities, goals, rights and obligations of members, manner and governing bodies. The oldest surviving statute dates from 1463 and it was in force until 1873, a full 410 years. Later, the statutes were changed several times due to frequent changes in the states of which the Bay of Kotor was a part, i.e. changes in administrative and legal systems. This paper analyzes all known statutes from the oldest from 1463 to the current one from 2016, and follows the changes of the Navy itself, from the medieval brotherhood of sailors to the current NGO Boka Navy Kotor, which in 2021 was inscribed on the UNESCO Representative List of Intangible Cultural Heritage.

Keywords: statute, medieval fraternities, Boka Navy

Uvod

Bokeljska mornarica, prema tradiciji i nekim historijskim indicijama, osnovana 809. godine, najstarija je postojeća pomorska institucija na svijetu, a 2021. godine je upisana na Listu svjetske nematerijalne kulturne baštine UNESCO-a, kao prvo nematerijalno kulturno dobro iz Crne Gore.

Bokeljska mornarica je bila najvažniji svjedok i protagaonista duge i bogate povijesti, posebno pomorske povijesti, Boke Kotorske i postala je jedan od najznačajnijih simbola njenog specifičnog identiteta. Iz prvog perioda njene srednjovjekovne povijesti nijesu sačuvani dokumenti, kao ni dokumenti koji se odnose na povijest Kotora i Boke, pa je možemo neprecizno rekonstruisati na osnovu drugih historijskih izvora i analogija sa sličnim organizacijama toga doba na Mediteranu i u Evropi. Prvi poznati dokument koji se tiče Bratovštine pomoraca u Kotoru potiče iz 1353. godine i svjedoči da je ona u Kotoru postojala već davno prije toga i bila najbogatija od brojnih kotorskih bratovština.

Period vladavine Mletačke Republike Kotorom i Bokom (1420–1797) od izuzetnog je značaja za povijest ovoga kraja i njegovu kulturu, a posebno za pomorsku povijest i za Bratovštinu pomoraca u Kotoru, i iz toga perioda je

sačuvano mnogo dokumenata, među kojima i Statut Bratovštine iz 1463. godine. Na osnovu toga statuta i drugih izvora historičari koji su se bavili ovom temom zaključili su da su prije njega postojali drugi statuti Bratovštine koji nijesu sačuvani.

Bratovština pomoraca je od srednjeg vijeka do danas imala statute koji su precizno određivali njene najvažnije ciljeve i aktivnosti, način izbora u pravnih organa, njihove zadatke i ovlaštenja, prava i dužnosti članova itd., odnosno, bili pravni osnov Bratovštine. U tom smislu analiza tih statuta, počev od prvog sačuvanog iz 1463. do zadnjeg iz 2016. godine značajna je jer ilustruje evoluciju Bratovštine, promjenu njenih funkcija, kao i sposobnost njenog prilagođavanja promjenama u političkom, pravnom, kulturnom i društvenom okruženju, što joj je omogućilo da preživi dramatične povijesne događaje, te da pored svih promjena ostane vjerna svojim temeljnim vrijednostima, oličenim u njenom geslu *Fides et honor – Vjera i čast*.

U radu se koncizno analiziraju svi statuti od 1463. do 2016. godine, uz objašnjenja povijesnog konteksta u kome su nastali. Proučavanje ovih statuta je značajno ne samo za povijest Bokeljske mornarice, Kotora, Boke i Crne Gore, već i za proučavanje pravne, kulturne i pomorske povijesti Jadrana i Mediterana.

Svi statuti su dostupni na sajtu Bokeljske mornarice Kotor.¹

Statut kotorske Bratovštine Svetog Nikole Mornara iz 1463. godine

Dana 26. juna 1463. na zvuk zvona se sastala u Crkvi Svetoga Nikole u Kotoru Skupština kotorske Bratovštine Svetog Nikole Mornara, na kojoj je učestvovalo 48 članova, brodovlasnika i pomoraca, uključujući gastalda Ratkovića (Ratcovich), svećenika Rikarda (Ricardo), Ivana Božidarova (Coan de Bosidar), Luku Radojčina (Luka de Radoico) i Luku Mekiniča (Luka Mechinich), kasnijeg kapelana Bratovštine. Na ovoj izuzetno važnoj skupštini usvojen je Statut Bratovštine, od bitnog značaja za njenu povijest, jer je riječ o prvom sačuvanom statutu Bratovštine, koji je bio na snazi punih 410 godina. Svi historičari koji su se bavili ovom temom slažu se u tome da je Bratovština pomoraca u Kotoru znatno prije toga imala svoj statut koji nije sačuvan.

Zanimljiva je povijest sačuvanog originala ovog Statuta koji se danas čuva u Kotorskoj biskupiji. Tekst Statuta je prvi put u prepisu objavio Josip Đelčić 1889. na italijanskom, sa komentarima, ne navodeći gdje se nalazi originalni manuskript. U njegovom prepisu ima manjih skraćenja originala, a, osim toga, on je „brojne dokumente, koji su kasnije upisivani na praznim listovima iza teksta manuskripta Statuta, iz vremena poslije 1463. godine, dao

¹ <http://www.bokeljskamornarica.com/-rubrika Arhiva>

samo u više-manje sažetim registima. A to nije uvijek dovoljno ni za razumijevanje samog Statuta, a pogotovo ne za praćenje daljeg razvoja Bratovštine“.² Originalni primjerak Statuta dugo vremena je smatran izgubljenim, a pronašao ga je 1979. godine don Gracija Brajković, svećenik i historičar, u Kotorskoj biskupiji, gdje se čuva do danas, što je omogućilo da se povodom proslave 1200 godina od osnivanja Bratovštine, koja je svečano obilježena 2009. godine, objavi njegovo fototipsko izdanje sa prevodom i komentarima Miloša Miloševića i Sime Ćirkovića, a sa pogovorom Miloša Miloševića i Jelene Antović. Ovaj Statut je ostao na snazi sve do donošenja novog 1873. godine, dakle 410 godina. Tvrdnja historičara da su svakako i ranije postojali statuti Bratovštine pomoraca u Kotoru, koji nijesu sačuvani, proizlazi iz analize odredbi Statuta iz 1463, kao i iz činjenice da su sve srednjovjekovne bratovštine, uključujući i one u Kotoru, imale svoje statute, a da je Bratovština pomoraca postojala stoljećima prije 1463. godine.

U srednjovjekovnom Kotoru postojale su brojne bratovštine, od kojih je Bratovština pomoraca bila najvažnija, jer je pomorstvo bilo najvažnija privredna djelatnost grada i okoline. Bratovštine su bile veoma važne institucije srednjovjekovnog društva, a slične organizacije su postojale u starom vijeku. „Samoorganizovanje građana u formi bratovština je stoljećima bilo od bitnog značaja za zaštitu društvenih grupa povezanih zajedničkim interesima i imalo veliki uticaj na razvoj gradova, građanske klase, trgovine, zanata, manufakture, saobraćaja, obrazovanja, kulture, te na postepenu transformaciju feudalnog u moderno građansko društvo. Bratovštine su bile dobrovoljne organizacije građana koji su imali jednaka prava, iz njih su bili isključeni plemići, imale su svoje statute, na skupštinama su se demokratski donosile najvažnije odluke i biralo rukovodstvo.“³

Prema tradiciji Bratovština pomoraca u Kotoru je osnovana 13. januara 809. godine, kada su relikvije Svetog Tripuna donesene u grad. Neki historičari, poput S. Mijuškovića, smatraju da ta tradicija nema osnova, te da je Bratovština pomoraca nastala najranije u XIII stoljeću.⁴ No, on ne isključuje

² Statut Bratovštine svetog Nikole mornara iz 1463. godine sa alegantima do 1807. godine, prir. M. Milošević i J. Antović, Kotor, 2009, str. 156.

³ A. Sbutega, *Bokeljska mornarica, nematerijalna kulturna baština čovječanstva*, Kotor, 2022, str. 23.

⁴ S. Mijušković, *Kotorska mornarica*, Podgorica, 1994, str. 33.

ranije postojanje pomorske organizacije vojnog karaktera zadužene za odbranu zaliva,⁵ a istu tezu zastupa i A. Dabinović.⁶

„Međutim, ne čini se vjerovatnim da je ta organizacija imala samo vojno-pomorske funkcije, što zastupaju pomenuti historičari. Gradnja, oprema, održavanje i upotreba ratnih brodova i njihovo učešće u pomorskim ratovima i bitkama, o kojima svjedoče izvori u ovom periodu, zahtijevala je veoma visoki stepen razvoja pomorstva. Nije apsolutno moguće da jedan primorski grad bude u stanju da sagradi, opremi, održava, snabdije posadom i upotrebjava ratne brodove bez postojanja razvijene trgovačke flote, brodogradilišta, obučenih i iskusnih pomoraca, odnosno razvijenog pomorstva u cjelini. Imajući to u vidu, logično je zaključiti da je u Kotoru postojala drevna organizacija pomoraca koja je imala i vojno-pomorsku funkciju, stalno ili prema potrebi, poput bratovštine u vrijeme mletačke vladavine Kotorom. Da li je ta institucija imala kontinuitet iz antičkog vremena, kako je bila organizovana, da li je postojala bez prekida, naravno, ne možemo znati budući da za to nedostaju izvori.“⁷

Prvi sačuvani dokument koji se tiče Bratovštine pomoraca iz 1353. godine pominje *Pia sodalitas naviculatorum catharensis (Pobožno društvo kotorskih pomoraca)*, koje je ustupilo svoju Crkvu Svetog Nikole van grada franjevcima.⁸ To svjedoči ne samo o postojanju Bratovštine već i o tome da je ona svakako postojala davno prije toga i da je bila najbogatija, jer je imala, jedina od svih kotorskih bratovština, svoju crkvu. „Ovaj dokument je veoma važan, jer ne samo da govori o tadašnjem postojanju već indicira svakako i mnogo ranije osnivanje Bratovštine, dok je ona u to vrijeme ne samo bila u posjedu jedne crkve nego je istu već tada otuđila.“⁹ Najstariji sačuvani statut kotorskih bratovština je onaj Bratovštine bičevalaca iz 1298. godine. „Tekst je ispisan dijelom latinskim, a dijelom srednjovjekovnim talijanskim jezikom

⁵ Ibid., str. 18.

⁶ A. Dabinović, *Kotor pod Mletačkom republikom 1420–1797*, Zagreb, 1934; A. Dabinović, „Može li se govoriti o kontinuitetu Kotorske Mornarice od 809 do danas?“, GPMK, VIII, 1957; A. Dabinović, „Kad je došlo u Kotoru do organizacije puškarskog staleža?“, GPMK, XII, Kotor, 1964; A. Dabinović, Crkveno-političke promjene u istočnojadranskom prostoru za vrijeme Karla Velikog, rukopis u Istorijskom institutu Crne Gore u Podgorici, br. 458, str. 1–107.

⁷ A. Sbutega, *Bokeljska mornarica, nematerijalna kulturna baština čovječanstva*, Kotor, 2022, str. 36.

⁸ D. Farlati, J. Coleti, *Illyrici sacri*, VI, Venecija, 1800, str. 449.

⁹ S. Mijušković, *Kotorska mornarica*, Podgorica, 1994, str. 32.

mletačkog narječja i to književnom goticom. Pisan je na pergamentu dvobojnom tintom, crnom i crvenom“.¹⁰

Kao i druge srednjovjekovne bratovštine, i Bratovština pomoraca je bila institucija građanskog staleža, a plemići nijesu mogli biti članovi.

Pučani su činili zajednicu koja se nazivala *universitas* i oni su bili „nerazdvojni dio gradske sredine i miljea. Taj srednji stalež je i u Kotoru, kao uostalom i ostalim srednjovjekovnim gradovima na istočnoj obali Jadranskog mora, u Italiji i čitavoj Europi, predstavljao većinu gradskog stanovništva, a pretežna djelatnost mu je bila trgovina, bilo pomorska ili kopnena-karavanska“,¹¹ a pored toga je imao prihode od nekretnina, kuća, zemljišnih posjeda i zanatstva.

Plemićki stalež je bio sastavljen od starih i uglednih obitelji uglavnom latinskog i bizantskog porijekla, među koje postepeno ulaze i slavenske porodice; oni čine *communitas* i iz njihovih redova se biraju članovi Velikog i Malog vijeća i Vijeća umoljenih. Suživot i saradnja dva najvažnija staleža su „i pored povremenih sukoba bili od esencijalnog značaja za grad, pogotovo u ovom nestabilnom i opasnom periodu“.¹²

Naslov Statuta je na latinskom jeziku *Liber fraternitatis divi Nicolai marinorum de Catharo*, a zatim je dat prevod na italijanski u mletačkom dijalektu *Qua comenca la matricola de la congregation de miser san Nicolo di marinai de Catharo* (*Statut Bratovštine Svetog Nikole Mornara iz Kotora*). Osim prologa na latinskom, kojim se saziva milost Duha Svetoga, tekst je napisan na italijanskom jeziku, gotičkim slovima

M. Milošević i J. Antović smatraju, s pravom, da je „ogromna većina pomoraca slavenskog porijekla uticala da se Statut ne piše na latinskom, koji im je bio nepoznat ili malo poznat, nego na italijanskom“¹³. Manuskript Statuta ima 72 pergamentna lista, a minijatura koja predstavlja obojeni lik Svetog Nikole u inicijalu na prvom listu pripisuje se kotorskom slikaru Lovru Marinovu Dobričeviću.¹⁴

¹⁰ „Don Anton Belan o Statutu kotorske Bratovštine bičevalaca iz 1298. na Međunarodnom naučnom skupu Stare i rijetke knjige, dokumenta i umjetnine na papiru“, *Hrvatski glasnik* 174, Kotor, 2020, str. 21.

¹¹ J. Martinović, *Socijalno-ekonomska struktura društva u Kotoru prve polovine XIV vijeka*, Kotor, 2017, str. 137.

¹² A. Sbutega, *Bokeljska mornarica, nematerijalna kulturna baština čovječanstva*, Kotor, 2022, str. 56.

¹³ *Statut Bratovštine svetog Nikole mornara iz 1463. godine sa alegatima do 1807. godine*, prir. M. Milošević i J. Antović, Kotor, 2009, str. 159.

¹⁴ R. Vujičić, „Jedna minijatura Lovra Dobričevića u Kotoru“, *Uvijek na istom putu*, Zbornik biskupa Iva Gugića, Perast, 1996, str. 183.

Statut ima XXVI glava. U prvoj se određuje da se gastald, sindici i prokurator biraju tajnim glasanjem na Skupštini koja se saziva sa tri otkucaja zvona, a kojoj mora prisustvovati najmanje 25 članova.

U glavi II se određuje da se o svim važnim pitanjima odlučuje tajnim glasanjem većinom glasova.

U glavi III se određuje da se gastald bira svake godine na skupštini koja se saziva na dan Uznesenja. Gastald se mora zakleti da će „povećati, uzdići i održavati sa svom svojom vlašću stanje naše bratovštine“¹⁵. On čuva Statut, križ i sve predmete od vrijednosti, kao i kasu sa novcem, koji moraju biti na raspolaganju Skupštini i službenicima Bratovštine.

Glava IV precizira da se izbor tri prokuratora koji vrše dužnost blagajnika vrši tajnim glasanjem na Skupštini na godinu dana. Oni raspolažu sa dva ključa od kase koju čuva gastald i moraju u prisustvu svjedoka staviti u kasu prihode, od kojih dobijaju tri posto. Ono što ne budu sakupili u toku svoga mandata platiti će od vlastitog novca. Ukoliko daju ostavku, biti će izbačeni iz Skupštine i platiti kaznu.

Glava V se odnosi na dvojicu sindika koji se biraju na skupštini tajnim glasanjem na dvije godine. Oni imaju zadatak da zajedno sa gastaldom i prokuratorima, jedan do tri puta godišnje ili više, u potpunoj slobodi „utvrde i ocijene razloge postojanja naše bratovštine“.

Glava VI se odnosi na izbor četiri svećenika-kapelana, koje bira Skupština tajnim glasanjem. Njihova dužnost je da svakog dana, smjenjujući se svake sedmice, služe misu u Crkvi Sv. Nikole uz platu od 40 perpera godišnje i da prate križ Bratovštine na svečanim procesijama i za to imaju naknadu od 4 groša.

Glava VII propisuje da se svečanost Sv. Nikole svetkuje sa dvije pjevane večernje službe i misom.

Glava VIII predviđa da Skupština imenuje jednog gvardijana crkve (crkvenjaka).

Glava IX se odnosi na članstvo i određuje da se svi patruni nava, malih nava, brodova, barkozija i malih barkozija koji žele da budu članovi moraju upisati sa svojim brodovima i zakleti se da će čuvati odredbe Statuta i sve buduće odluke. Moraju prijaviti svaki teret svojih brodova i platiti jedan kotorski groš po „karu“. Termin patrun je označavao brodovlasnika i zapovjednika, koji su često bili ista osoba.

¹⁵ *Statut Bratovštine svetog Nikole mornara iz 1463. godine sa alegatima do 1807. godine*, prir. M. Milošević i J. Antović, Kotor, 2009, str. 156.

Glava X se odnosi na obavezu rukovodioca Bratovštine da svake tri godine provjerava spisak upisanih patruna i njihovih brodova i ažurira ga.

Glava XI predviđa da patruni koji idu iz Kotora na putovanje u pravcu Pulje, Marke, Romanije (Peloponez) ili drugdje, a od tamo za Veneciju, Dalmaciju, Albaniju ili drugdje, ne vraćajući se u Kotor, moraju po povratku u Kotor prijaviti svoja putovanja i izmiriti dugovanja Bratovštini, te da ako neki zapovjednik koji plovi van Boke ukrca strane pomorce, mora za njih odgovarati Bratovštini.

Glava XII se odnosi na pomoć siromašnim članovima.

Glava XIII se takođe odnosi na pomoć siromašnim članovima koji nemaju mogućnosti da opreme svoje kćerke za udaju.

U glavi XIV stoji odredba da suvlasnici brodova ne mogu biti birani u važne službe Bratovštine već samo patruni brodova.

U glavi XV se ovlašćuje gastald da naredi nekom patru da prenese tijelo umrlog člana sahranjenog van zaliva u Kotor, gdje će biti časno sahranjeno u grobnici Bratovštine.

Glava XVI predviđa posmrtni vjerski obred za članove Bratovštine i članove njihovih obitelji.

Glava XVII predviđa da se svake godine za Duhove održi večernja misa sa pjevanjem za duše svih preminulih članova.

Glava XVIII određuje da troškove sahrane povodom smrti člana, ako ih obitelj ne može pokriti, to učini Bratovština.

Glava XIX takođe predviđa da Bratovština pokrije troškove bdjenja trećeg dana prilikom smrti siromašnog člana uz misu sa pjevanjem.

Glava XX određuje da će strani pomorac koji umre u Kotoru, bez sredstva za ukop, biti sahranjen u grobu Bratovštine, o njenom trošku, a pratiti će ga dva svijećnjaka.

Glava XXI određuje da se prilikom svećanih procesija u gradu, u kojima učestvuju i druge bratovštine, nosi križ Bratovštine pomoraca sa četiri svijećnjaka i svijećama.

Glava XXII predviđa da se redovno vodi evidencija prihoda i rashoda u „velikoj svesci“ koju će verifikovati sindici.

Glavom XXIII se određuje da prokurator vodi još jednu pisanu evidenciju o приходima, tzv. malu svesku.

Glava XXIV se odnosi na troškove o kojima treba da vode brigu prokurator, a koje oni moraju pravdati kada se to od njih traži.

Glava XXV predviđa kazne za članove, posebno službenike koji bi obmanjivali ili vršili krađu imovine Bratovštine.

Posljednja XXVI glava određuje da se izradi inventar na pergameni svih pokretnih stvari koje pripadaju Bratovštini, koji jednom godišnje treba da ispituju prokurator i sindici prilikom izbora novog gastalda.

Za svaki prekršaj, odnosno neizvršavanje predviđenih obaveza predviđene su kazne, zavisno od ozbiljnosti prekršaja.

Pored navedenih glava na marginama je upisano još odredbi donesenih prije 1514. godine, koje su sastavni dio Statuta.

Prva se odnosi na odluku Skupštine da sindici mogu trošiti u korist Bratovštine, a da prokurator bez sindika mogu primati i trošiti novac u njenu korist.

Druga utvrđuje dodatak za kapelane od pet perpera.

Treća se odnosi na obavezu kapelana da svakog 14. novembra povodom svete mise održe molitvu Svetom Nikoli i za pomorce.

Četvrta se takođe odnosi na obavezu kapelana da svakog ponedjeljka održe pomen za mrtve.

Peta navodi odluku Skupštine da svako ko uvrijedi službenika crkve plati kaznu, a ako je ne plati, da se isključi iz Bratovštine.

Šesta zabranjuje prokuratorima da kreću na put, a da ne predaju novac u kasu, uz prijetnju kaznom.

Sedma određuje da nijedan brod ne može krenuti a da ne uplati predviđenu svotu Bratovštini ili ne preda zalog, uz kaznu koja će se odrediti.

Osma zabranjuje pozajmicu novca Bratovštini bez sigurnog zalog, uz prijetnju kaznom.

Deveta predviđa da na poziv zvona na Skupštinu ili procesiju oko grada moraju doći svi članovi, uz prijetnju kaznom.

Deseta se odnosi na odluku Skupštine da karake plaćaju lučke takse (*arboragi*) kako je uobičajeno, manji brodovi od 500 do 400 stara pet dukata, a još manji od 200 do 300 stara četiri dukata, a svi plaćaju dva solda za jedan kar. Taksa *arboragi* se odnosi na veličinu broda, odnosno njegovu nosivost, na što „upućuje i etimologija riješi, od 'arbore' tj. jarbol, što znači katarka, odnosno broj jedara. Tu se pominje da je za karake iznos već 'ranije' bio utvrđen, ali se ne kaže o kolikom se iznosu radi. Posebno je zanimljivo da to 'ranije' može značiti samo prije 1463, dakle u nekoj ranijoj organizaciji, ili Statutu“¹⁶.

¹⁶ Ibid., str. 174.

Jedanaesta zabranjuje da službenici Bratovštine donose odluke o davanju u najam nekretnina Bratovštine bez Skupštine, kako bi se izbjegle neracionalne odluke i zloupotrebe.

Dvanaesta insistira na tome da se ne smije pričiniti šteta Bratovštini, te precizira način naplate predviđenih kazni.

Trinaestom odlukom, koja je donesena na Skupštini uz prisustvo 36 članova, zabranjuje se članstvo u Bratovštini brodograditeljima (drvodjelcima i kalafatima), te se isključuju oni koji su tada bili članovi, a predviđena je kazna za članove koji se zalažu za brodograditelje. Odnos između brodograditelja i Bratovštine je kompleksan i on se mijenjao, tako da su brodograditelji povremeno bili članovi, a povremeno bili isključivani.

Četrnaesta odluka predviđa kaznu za članove koji ne dođu na ispraćaj umrlih sinova ili kćeri nekog člana.

Petnaesta predviđa da stranac koji izvuče brod na zemlju (radi popravke) i koristi sredstva Bratovštine mora platiti četiri venecijanska groša. To svjedoči da je Bratovština posjedovala ako ne brodogradilišta, onda opremu za remontnu brodogradnju.

Šesnaestom odlukom Skupština naređuje majstoru Radelji (Radeglia, brodograditelju) da izvlači brodove na suho i da za tu uslugu naplaćuje za veće brodove 4 groša, a za manje 2 groša. Obavezuju se svi patruni da moraju koristiti usluge Radelje, koji se naziva odanim članom Bratovštine, a u suprotnom će morati da mu plate dnevnicu. Ako se Radelja ne odazove, treba da plati četiri groša. Ova odredba pokazuje da su i dalje, i pored ranije zabrane, brodograditelji bili članovi Bratovštine. Mijušković to tumači time da je Radelja, kao i neki drugi brodograditelji, bio ranije pomorac i kao takav član, a da se poslije posvetio brodogradnji.¹⁷

Skupština od 23. aprila 1514, na kojoj je učestvovalo 30 članova, odlučuje da se majstor Radelja otpusti i zamijeni gospodinom Nikolom Martegatom (Nicolò Martegato), koji će upravljati magacinom i za to biti plaćen. Očito se radi o magacinu sa brodograđevnim alatom i opremom.

Odluke koje su donesene na Skupštini poslije 1514. uvrštene su kao prilozima, alegati Statuta i ima ih previše da bi ovdje mogle biti analizirane. Važno je spomenuti odluku iz 1631. godine da sve osobe nastanjene u gradu i okolini koje plove ili namjeravaju da to rade, osim Perasta, neće moći da se bave ovom djelatnošću ako se ne učlane u Bratovštinu Svetog Nikole Mornara. Svi koji se bave pomorskom trgovinom moraju plaćati 4 solda za jedan miljar

¹⁷ S. Mijušković, *Kotorska mornarica*, Podgorica, 1994, str. 63.

bilo koje robe koja se izvozi iz Boke i drugih krajeva.¹⁸ To ne znači da i ranije nije važno ovo pravilo, već se ono izričito naglašava zato što nije striktno poštovano. Iz prakse drugih bratovština koje su bile udruženja određenih profesija u srednjem vijeku znamo da se niko nije mogao baviti tom profesijom ko nije bio član bratovštine. To potvrđuje i odluka donesena na Skupštini Bratovštine pomoraca Svetog Nikole Mornara 12. jula 1649. godine, na kojoj je odlučeno da se svi oni koji se bave pomorstvom u gradu i okolini, izuzev Perasta, moraju u roku od 8 dana upisati u Bratovštinu. Kazna za nepoštovanje ove odluke bila je 50 perpera.

Izuzimanje Perasta ovom odlukom je neosporna potvrda da teritorija peraške komune, koja je osnovana oko 1585. i administrativno odvojena od Kotora, nije više bila u kompetenciji bratovštine iz Kotora. No već 1580. godine postoje podaci da je Perast imao svoju Bratovštinu pomoraca¹⁹ i do ponovnog ujedinjenja sa Bratovštinom u Kotoru će doći tek u XX stoljeću.

U poređenju sa statutima bratovština pomoraca u Zadru i Splitu iz približno istog perioda Statut Bratovštine pomoraca iz Kotora je znatno precizniji i detaljniji, „pa možemo bez ikakvog ustručavanja izvesti zaključak da je Bratovština kotorskih pomoraca u svakom slučaju starija od ostalih dviju, čiji se datumi osnivanja takođe ne mogu odrediti“²⁰.

U toku skoro 377 godina mletačke vladavine Bratovština je imala brojne funkcije koje nijesu pomenute u Statutu iz 1463, već u kasnijim dopunama i alegatima, bilo da su te funkcije postojale ranijih stoljeća bilo da su nastale tokom mletačke vladavine. Za razliku od ostalih pomorskih bratovština na Istočnom Jadranu Bratovština u Kotoru je imala i vojnu funkciju, koja je najvjerovatnije postojala tokom stoljeća koji su prethodili mletačkoj vladavini, a mletačke vlasti su stimulisale njeno jačanje. Tako 1430. godine mletačke vlasti potvrđuju Bratovštini privilegiju da opremi državnu galiju.²¹ Registar pomoraca i brodova koji je vodila Bratovština je bio dragocjen za mletačke vlasti koje su ove pomorce i brodove po potrebi angažovale u vojne svrhe. Najzad, 1493. godine Alegreto Nigro ujedinjuje funkciju admirala kotorske luke (lučkog kapetana) i gastalda Bratovštine, preuzimajući upravljanje lukom, borbenim pomorskim odredom i Bratovštinom pomoraca. „S obzirom na njegovu vezu sa Bratovštinom, ili bolje s obzirom na njegovo inkorporira-

¹⁸ *Statut Bratovštine svetog Nikole mornara iz 1463. godine sa alegatima do 1807. godine*, prir. M. Milošević i J. Antović, Kotor, 2009, str. 66.

¹⁹ P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast, 1999, str. 78–79.

²⁰ S. Mijušković, *Kotorska mornarica*, Podgorica, 1994, str. 45.

²¹ Državni Arhiv Crne Gore (DACG), Istorijski Arhiv Kotor (IAK) OK CI-161 i 161/1t.

nje u istoj, a naročito držanjem njenih odgovornih, a kasnije i najodgovornijeg položaja (gastalda), shvatljivo je što je kotorski admiral bio ne samo 'ammiraglio del porto', već i 'ammiraglio della Marinarezza di Cattaro'.²² Prema J. Paralu, admiral je zajedno sa rektorom Kotora (funkcija koju je ustanovila Venecija od 1420, a kasnije sa vanrednim providurom) „bio prva i najvažnija ličnost Boke i kao takav imao izvanredna ovlaštenja“²³.

Bratovština je imala i zadatke da se brine o pomorskoj sanitetskoj službi i o organizaciji pomorskog prevoza državne pošte između Kotora i Venecije. Ta pošta je išla kopnenim putem preko Crne Gore do Kotora (odnosno iz Kotora do Carigrada), a brodovima između Kotora i Venecije. U početku su pomorski prevoz te pošte organizovali plemići iz Kotora, a kasnije su za to bili zaduženi Prčanjani.²⁴

Kao i druge srednjovjekovne bratovštine i Bratovština pomoraca je obrazovala svoje članove, što je bilo posebno značajno jer u Boki prije 1849. godine nije bilo javnih pomorskih škola.²⁵ Članovi Bratovštine, a posebno časnici, bili su najbolji stručnjaci za sve oblasti pomorstva, pa ih je vlast pozivala da daju stručno mišljenje u raznim sudskim sporovima i drugim prilikama.

Interesantno je da Statut grada Kotora ima veoma malo odredbi koje se odnose na pomorstvo, iako je pomorstvo bilo od vitalnog značaja za grad tokom cijele njegove povijesti, a posebno u periodu vladavine Mletačke Republike. Mletačke vlasti su pri rješavanju sporova u pomorstvu koristile običajno pravo, služeći se pri tome uslugama lokalnih eksperata koji su to dobro poznavali, koji su bili članovi, posebno časnici, Bratovštine pomoraca: „Oni će, kao i ostali članovi Bratovštine, prilikom svojih sastanaka često razgovarati o raznim situacijama iz pomorskih sporova i o rješavanju istih, evocirajući pri tom iste i slične tretmane i odluke iz prošlosti, na kojima će zasnivati i nove presude u takvim arbitražnim procedurama itd. i ti razgovori će ići i prenositi se sa generacije na generaciju. I tu, u sjedištu Bratovštine kotorskih pomoraca, stalno će se voditi briga o pravilnom rješavanju pomorskih sporova, isto onako kao što se vodila briga o svim drugim pitanjima od interesa za pomorstvo uopšte.“²⁶

²² S. Mijušković, „Kotorski admirali“, GPMK XV, Kotor, 1967, str. 7.

²³ J. Parall, *La Marinarezza Bocchese e la Festa di San Trifone*, Cattaro, 1899, str. 11.

²⁴ N. Luković, *Prčanj*, Kotor, 2010, str. 33–34.

²⁵ A. Sbutega, „Doprinos Bokeljske mornarice obrazovanju pomoraca“, Zbornik Pomorskog fakulteta, Kotor, 2019.

²⁶ S. Mijušković, *Kotorska mornarica*, Podgorica, 1994, str. 87–88.

Bratovština pomoraca je, kao i druge bratovštine, bila institucija građana čiji članovi nijesu bili plemići. Na taj način su bratovštine, predstavljajući *universitas*, odnosno građanski stalež, nasuprot *communitasu*, koga je činilo plemstvo, imale značajnu društvenu i političku ulogu u životu grada i komune. „Svaki od ova dva elementa je štitio i promovirao svoje staleške interese, ali istovremeno morao biti spreman na kompromis u zajedničkom interesu svih. U tom smislu poseban značaj je imala Bratovština pomoraca, najvjerovatnije najstarija a svakako najmoćnija institucija građanskog društva.“²⁷

Bratovština pomoraca je imala i bitnu direktnu i indirektnu ulogu u stvaranju materijalne i nematerijalne kulture Kotora i Boke, zbog koje je Kotor sa okolinom po više osnova upisan na UNESCO-vu listu kulturne baštine čovječanstva. „U Boki je na neobično jasan i sugestivan način primjetna najuža veza između porasta pomorskog prosperiteta i umjetničkih realizacija.“²⁸ „Sa svojom plodnom aktivnošću Bokeljska mornarica je bila od bitne važnosti za javni život, koji je tada u Boki zavisio gotovo isključivo od pomorstva.“²⁹

Imajući u vidu višestruki značaj Bratovštine pomoraca za Mletačku Republiku, a posebno njenu vojnu funkciju, te izuzetnu hrabrost njenih članova ispoljenu u brojnim ratovima i bitkama, među kojima je najpoznatija Lepantska bitka 1571. godine,³⁰ Republika je odobravala brojne privilegije Bratovštini, od kojih su posebno bile značajne one trgovačke, kao i one vezane za preuzimanje trodnevne vlasti u gradu za vrijeme Tripundanskih svečanosti, te pomilovanje osuđenika tom prilikom.

Statut Plemenitog tijela Bokeljske mornarice iz 1873. godine

Statut iz 1463. je bio na snazi do 1873. godine, kada je donesen novi Statut, dakle, punih 410 godina. On je dopunjavan novim odredbama i omogućio je efikasno funkcionisanje Bratovštine do kraja Mletačke Republike 1797. godine. Poslije toga, u toku Napoleonovih ratova, Boka je prošla kroz buran i dramatičan period: prva austrijska vladavina 1797–1805, kratka ruska vlast 1806–1807. i francuska vladavina 1807–1814. godine.³¹ U toku ovog

²⁷ A. Sbutega, *Bokeljska mornarica, nematerijalna kulturna baština čovječanstva*, Kotor, 2022, str. 81.

²⁸ M. Milošević, „Neki aspekti pomorske privrede Boke Kotorske“, *Pomorski zbornik II*, Zagreb, 1962, str. 1793.

²⁹ J. Parall, *La Marinarezza Bocchese e la Festa di San Trifone*, Cattaro, 1899, str. 9.

³⁰ A. Sbutega, „Kotor, Boka i Bratovština kotorskih pomoraca u Kiparskom ratu i bici kod Lepanta“, *GPMK LXVI–LXVII–LXVIII*, Kotor, 2021.

³¹ P. Butorac, *Boka Kotorska nakon pada Mletačke republike do bečkog Kongresa (1797–1815)*, Zagreb, 1938; I. Zloković, „Bokeljsko pomorstvo u Napoleonovo doba“, *Pomorski zbornik II*, Zagreb, 1962.

perioda Boka je ne samo često mijenjala vladaoce već je bila pogođena ratovima, razvojem gusarstva i ekonomskim ograničenjima, što je posebno pogodilo pomorstvo i trgovinu. To je imalo negativne posljedice i na Bratovštinu pomoraca, koju su Francuzi ukinuli 1811. godine i zaplijenili joj imovinu.³²

Druga austrijska vladavina Bokom, koja je na osnovu dogovora ruskog i austrijskog cara, potvrđenog odlukom Bečkog kongresa, počela 1814. i trajala do 1918. godine, bila je period značajnih promjena u Bratovštini. Ona je bila obnovljena 1833, a zatim ponovo ukinuta 1848. (ili 1849) godine. Angažovanjem kotorskog biskupa Marka Kalodere i pomorskog kapetana i pjesnika Pava Kamenarovića obnovljena je 1859. kao Plemenito tijelo Bokeljske mornarice. U međuvremenu je izgubila funkcije iz mletačkog perioda i pretvorena je u memorijalnu organizaciju, što je normirano novim Statutom 1873. godine.

Komisija za izradu Statuta je formirana 1871. godine i imala je trideset članova, a činili su je, pored članova Mornarice, i načelnici općina Kotor, Dobrota, Prčanj, Muo, Lastva i Stoliv.³³ Komisija kojom je rukovodio admiral Nikola de Matei izradila je Statut koji je usvojen na sjednici 6. oktobra 1873. godine.³⁴

Statut iz 1873. godine ostao je sačuvan u rukopisu na italijanskom jeziku (danas se čuva u Pomorskom muzeju Crne Gore u Kotoru) i sastoji se od uvoda i 11 poglavlja sa 64 člana. U uvodu se ističe da se osnivanje Bokeljske mornarice vezuje za godinu donošenja tijela Sv. Tripuna u Kotor (809), ali se navodi da ima i mišljenja o njenom kasnijem porijeklu. Pominje se Statut iz XV stoljeća, koji je proistekao iz tradicionalnih običaja, a na kraju uvoda se navodi kao najdraže geslo Bokeljske mornarice *Fides et honor – Vjera i čast*, koje joj je podario austrijski nadvojvoda Albreht Habzburški. Novo ime Bratovštine je Nobile corpo della Marinerezza bocchese – Plemenito tijelo Bokeljske mornarice.

Član 1 Statuta utvrđuje kao sjedište Mornarice grad Kotor.

Član 2 precizira da je cilj Mornarice da „Bokelji sačuvaju uspomene na slavna djela svojih predaka, okupljajući se u dane proslave Sv. Tripuna“.

³² DACG IAK, DEBOF XXXV, 279t–281t, *Bokeljska mornarica u arhivskim dokumentima. Zbornik dokumenata od najstarije sačuvanih do danas*, Kotor, 2021, str. 272.

³³ DACG IAK, OK XLIII, 72, 72t, 72/1, 72/1t; *Bokeljska mornarica u arhivskim dokumentima. Zbornik dokumenata od najstarije sačuvanih do danas*, Kotor, 2021, str. 299–300.

³⁴ DACG IAK OD XXXIX–419.

Član 3 predviđa učešće Mornarice prilikom dočeka austrijskog cara ili nekog člana njegove porodice, kao i drugih monarha i prinčeva-nasljednika.

Član 4 određuje da Mornarica prilikom nastupa prima od političke vlasti državnu, a od kotorske općine gradsku zastavu sa likom Sv. Tripuna.

Član 5 definiše odoru Mornarice kao bokeljsku narodnu nošnju sa odgovarajućim oružjem, pri čemu se odore i šeširi časnika razlikuju od odore mornara.

Član 6 određuje da članovi mogu biti svi Bokelji, stanovnici bokeljskih općina, a u izuzetnom slučaju svaki austrijski građanin nastanjen u Boki.

Član 7 određuje da članovi moraju imati najmanje 16 godina.

Članovi 8–63 odnose se na: regulisanje prava i obaveza članova; izbor i dužnosti oficira; održavanje skupština; regulisanje svečanih nastupa; održavanje loda, koje mali admiral izgovara na narodnom jeziku; igranje kola Mornarice; dužnosti kapelana; zastave; fond koji se sastoji od pomoći koju daje car i od „pobožnih“ priloga i zaviještanja; komisiju koja će njime rukovoditi; opšte odredbe u kojima se govori: o sastavljanju pravilnika za internu upotrebu Glavnog štaba i pravilnika za regulisanje rada komisije za administriranje fonda; o obavezi prisustvovanja Glavnog štaba i ađutanta u uniformama na državnim svečanostima, prilikom carevog rođendana i Spasovdana; o pečatu koji treba da nosi grb grada Kotora, bez krune i orla, nad kojim će se nalaziti lovorov vijenac koji će podržavati dvije zastave, a između zastavnih kopalja nalaziće se natpis „Fides et honor“; o mogućnosti modificiranja Statuta odlukom 3/4 glasova Opšte skupštine i uz saglasnost dalmatinskog Namjesništva.

Član 64 (posljednji) propisuje da Statut mora biti podnesen Namjesništvu na odobrenje, a zatim preveden na slavenski jezik i objavljen u službenim novinama na oba jezika, koji se upotrebljavaju u Kotoru.

Original Statuta su potpisali: admiral Niko vitez de Matei (Nicolò de Mattei), major Mato conte Ivanović (Matteo Ivanovich), prvi kapetan Frederiko Brambila (Frederico Brambilla), drugi kapetan Luka Sablić (Luca Sablich), natporučnik Ferdinand Petović (Ferdinando Petovich), poručnik Luka Dabović (Luca Dabovich), poručnik Ilija Gasparini i ađutant Urban Vida.

Ovim Statutom Bokeljska mornarica je pretvorena u memorijalnu instituciju, čije su najvažnije aktivnosti bile učešće na proslavi Svetog Tripuna i u dočeku austrijskih i drugih velikodostojnika. Ona više nije bila udruženje pomoraca i nije isključivala plemiće, već je bila otvorena za osobe svih zanimanja i društvenih staleža.

Statut iz 1873. ostao je na snazi do donošenja Statuta 1934. godine, dakle 61 godinu.

U ovom periodu je ustaljen običaj imenovanja malog admirala, dječaka od 7 do 12 godina koji je 27. januara izgovarao tekst pohvala – loda Svetom Tripunu. Riječ je o drevnom običaju da dječak toga uzrasta, koji još nije grešan i zato je dostojan, obučen u narodno odijelo izgovori pohvale svecu. Nastupe Mornarice i plesanje kola pratila je Gradska muzika, a Pavo Kamena-rović je napisao *Pjesan*, poetski tekst usklađen sa muzikom koja prati Kolo, u kome ističe ideju narodnog i vjerskog zajedništva:

*Svi zajedno – svi u kolo
Rukama ruke stisnimo
Potvrdimo svim okolo
Da slogu bratsku ljubimo;
Nasljedujmo to načelo
što daše nama djedovi,
A Bog će dat – da veselo
Sl'jedit nas budu sinovi.*

Mornarica se finansirala iz doprinosa Općine Kotor, priloga članova i sponzora, dobijala je i finansijsku pomoć od cara, a imala je svoje prostorije na Pjaci Svetoga Tripuna. Formirala je zbirku muzejskih eksponata i dokumenata koji svjedoče o njenoj povijesti i povijesti pomorstva Boke. Krajem XIX stoljeća imala je oko 300 članova, od čega je oko 150 učestvovalo na Tripundanskim svečanostima, a prvi put je nastupila van Kotora 1908. godine prilikom proslave 60 godina vladavine cara Franja Josipa u Beču.

U toku XIX stoljeća više autora je proučavalo bogatu povijest Mornarice i objavljeno je više djela sa ovom temom.

Statut iz 1934. godine

Plemenito tijelo Bokeljske mornarice je nastavilo svoje aktivnosti poslije Prvog svjetskog rata u novoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. Kraljevini Jugoslaviji) i kralj Aleksandar Karađorđević ga je odlikovao Ordenom Svetog Save. U skladu sa Statutom i dalje su glavne funkcije bili nastupi na Tripundanskim svečanostima, valorizovanje drevnih tradicija i povijesnih memorija, te učešće u dočeku u Kotoru kralja, članova kraljevske dinastije i stranih suverena.

Promjena političkog, pravnog i administrativnog konteksta zahtijevala je donošenje novog statuta.

Na sjednici Mornarice 19. novembra 1933. konstatovani su brojni problemi i formiran je jedan odbor sa zadatkom da sagleda ukupno stanje i predloži mjere za prevazilaženje problema i revitalizaciju Mornarice.³⁵

Posebno su bili aktivni Ćiro Kamenarović i Rudolf Đunio (Giunio), koji su imali značajnu ulogu u elaboraciji novog Statuta koji je usvojen 27. decembra 1934. godine i štampan sljedeće godine. Sastojao se od 8 poglavlja i 116 članova i bio je znatno precizniji i širi od prethodnog. U opširnom predgovoru je detaljno objašnjena prethodna povijest Mornarice i njene tradicije, uz navođenje važnih pisanih izvora. „Historija grada Kotora usko je povezana sa historijom crkve sv. Tripuna i sa historijom Bokeljske mornarice. Teško se može zamisliti život i razvoj grada Kotora odvojeno od života i razvoja crkve sv. Tripuna i Bokeljske mornarice. Gradska vlast, crkva sv. Tripuna i Bokeljska mornarica bile su tri glavne i moćne komponente one rezultante koja je za dugi niz vjekova bila uglavnom mjerodavna i odlučujuća za unutrašnji život i razvoj grada Kotora. Njihovi utjecaji su se međusobno isprepletali, pa nije čudo što ih je život za trajanja tolikih vjekova slio skoro u jedno te nam sada u historijskoj perspektivi često izgledaju jedna nerazdvojiva cjelina.“³⁶

Prvo poglavlje određuje sjedište, zadatak, nošnju, okupljanje, obilježja i zastave.

Član 1 određuje da je sjedište Bokeljske mornarice Kotor. U članu 2 se određuju njeni sljedeći zadaci:

„Da održavajući neprekidno svoj vlastiti kontinuitet očuva vjeru otaca i učvrsti u srcima Bokelja živu uspomenu na slavnu prošlost Mornarice, na velika i sjajna djela pradjedova, i da slaveći njihove vrline: viteštvo, junaštvo, čovječnost i domovinsku ljubav, prenosi ih iz generacije u generaciju pod drevnim geslom Mornarice 'Fides et honor' (Vjera i čast);

Da čuvajući svoje najsvjetlije tradicije neizostavno svake godine obnovi starodrevne običaje i svečanosti prilikom proslave pokrovitelja grada i Mornarice, Mučenika sv. Tripuna okupljajući tom prigodom svoje članove u tradicionalnoj nošnji i pod oružjem, i da vrši sve običaje, dužnosti i funkcije koje su tradicionalno vezane sa obredima crkve sv. Tripuna;

Da prikuplja historijsku građu o svojoj prošlosti, o slavnim djelima Bokelja uopće, a Mornarice napose, o svemu što je u vezi sa pomorstvom Boke Kotorske, sakupljajući i obnavljajući istovremeno staru nošnju i oružje, te izgrađujući biblioteku i muzej Bokeljske mornarice;

³⁵ Pomorski muzej Crne Gore Kotor, Knjiga zapisnika, sig. XVI-14.

³⁶ *Statut Plemenitog Tijela Bokeljske mornarice*, Kotor, 1935, str. 1.

Da obnovi prastaru i visoko razvijenu svijest čovječnosti svojih članova, njihovu dobrotvornost, i to obnavljajući staru Bratovštinu koja će pomagati siromašne članove Mornarice u slučajevima oskudice, bolesti i smrti, njihove udovice i siročad, pa i mornare, tuđe pripadnike, u slučaju da ih se u Kotoru (bez sredstava) snađe kakva nesreća ili smrt.“

Članom 3 je predviđeno da se „Bokeljska mornarica okuplja u narodnoj nošnji, pod oružjem i pod zastavama; za vrijeme proslave sv. Tripuna Mučenika, pokrovitelja grada, Biskupije i Mornarice; prigodom dolaska u Kotor Nj. V. Kralja i Kraljice, Nj. Vis. Prijestolonasljednika ili ma kojeg člana Vladajućeg Doma; prigodom dočeka u Kotoru kojeg drugog poglavara stranih država ili njihovih prijestolonasljednika, drugim važnim prigodama, kada o tome odluku donosi Glavna Skupština; prigodom smrti Admirala“.

Član 4 propisuje da „nošnju, oružje i obilježja Bokeljske mornarice mogu nositi samo njeni članovi isključivo u slučajevima predviđenim članom 3 Statuta“. Kada je riječ o nošnji, unosi se jedna inovaciju u odnosu na prethodni Statut; umjesto dvorogog šešira za časnike se propisuje krzneni kalpak sa perom.

Poglavlje II detaljno opisuje učešće Mornarice na Tripundanskim svečanostima.

Poglavlje III propisuje počasne službe, postrojavanje, zapovjednike i Komandu Bokeljske mornarice.

Poglavlje IV se bavi članovima, njihovim pravima i dužnostima.

„Član Bokeljske mornarice može biti svaki državljanin Kraljevine Jugoslavije, koji je dobra društvena glasa i ponašanja, a kojeg primi Uprava Bratovštine. Član Mornarice može biti i svaki Bokelj ili koji potječe iz bokeljske obitelji, pa i tuđi državljanin, ako je dobra glasa i ponašanja i ako ga primi Uprava Bratovštine.“ Postoje sljedeće kategorije članova: počasni, dobročinitelji, osnivači, redovni, pomagači i mornari.

Tema poglavlja V su časnici, barjaktari, kolovođe i Uprava Mornarice.

Propisuje se da se admiral bira na pet godina, a ne kao ranije doživotno, a uvodi se čin podadmirala (viceadmirala). Mornaricom upravljaju Glavni štab (Admiralat) i Upravni odbor. Na čelu Mornarice je admiral koji rukovodi Admiralom, a član je i Upravnog odbora, kojim rukovodi domaćin (gastald). Pored njih, Upravni odbor čine zamjenik domaćina, 5 skrbnika i gvardijani, kao i kapelani (najviše 4), te kotorski biskup i gradonačelnik ili njihovi predstavnici.

Poglavlje VI ima za temu finansiranje. Mornarica se finansira iz sljedećih izvora: redovnog visokog prihoda kralja; skrbnika, državnih, samoupravnih

i crkvenih vlasti; prinosa članova; ostavština i legata; darova i drugih fondova.

Član 94 predviđa osnivanje sljedećih fondova:

1. Administrativnog fonda – za pokriće administrativnih troškova i troškova vezanih za tradicionalne svečanosti povodom proslave Sv. Tripuna;

2. Historijsko-kulturnog fonda – za pokriće troškova za uređenje i održavanje muzeja, arhiva i biblioteke Mornarice, kao i za prikupljanje, sređivanje, čuvanje i nabavku historijske građe o Boki, Bokeljima i pomorstvu Boke;

3. Socijalno-humanitarnog fonda – za pokriće izdataka namijenjenih pomagaju siromašnih, bolesnih ili unesrećenih članova mornara i njihovih porodica, bez obzira na njihovu narodnost ili državnu pripadnost;

4. Fonda A – za finansiranje kupovine ili izgradnje Doma Bokeljske mornarice, kada to odluči Glavna skupština Mornarice;

5. Fonda B – za pokriće izdataka prema oporuci legatora čiji se legati ne mogu uvrstiti ni u jedan od gore spomenutih fondova.

Poglavlje VII ima za temu Glavnu skupštinu. Redovne skupštine se održavaju svake godine 13. januara u Općini, kada se biraju časnici i predsjedava im gradonačelnik, te na Spasovo, kada se raspravlja o važnim temama. Izvanredne skupštine sazivaju admiral, Uprava ili trećina članstva. Na svim skupštinama imaju pravo učešća i glasanja svi članovi, a glasanje je javno, osim ako četvrtina prisutnih članova ne zahtijeva da bude tajno.

Poglavlje VIII sadrži općenite odredbe i predviđa da je Admiralat dužan da izradi Nutarnji red Mornarice (pravilnik) sa detaljnim odredbama o nastupima.

Pečat Mornarice je grb Kotora sa natpisom *Plemenito tijelo Bokeljske mornarice* iznad njega i *Fides et honor* ispod.

Član 115 predviđa da „u slučaju raspusta Plemenitog tijela Bokeljske mornarice, sva će imovina odmah pripasti Crkvi Sv. Tripuna u Kotoru“ i ona će njom upravljati 50 godina. Ako se u tom periodu uspostavi ponovo Mornarica sa istom svrhom, crkva će joj vratiti imovinu, a u suprotnom prelazi u stalno vlasništvo crkve.

Formiran je Odbor dvanaestorice, kojim je predsjedavao Rudolf Đunio, sa zadatkom da Statut odobri vlast i da se sazove vanredna Glavna skupština.

Novi Statut, koji je vlast i odobrila, i druge inicijative dovele su do revitalizacije Mornarice, povećanja broja članova, osnivanja Muzeja Plemenitog tijela Bokeljske mornarice u Palati Grgurina (današnji Pomorski muzej Crne Gore) i izbora novog rukovodstva. Na izbornoj sjednici 13. januara 1935. za novog admirala je izabran prof. dr Karlo Radoničić. No, kako je on iste godine

umro, na Skupštini 13. januara 1936. za novog admirala izabran je kapetan Luka Matović, a za podadmirala Rudolf Đunio.³⁷ Admiral Matović je početkom 1941. godine dao ostavku, pa je 13. januara 1941. za admirala izabran Rudolf Đunio.³⁸

Statuti Bokeljske mornarice iz 1964. i 1976. godine

U toku italijanske i njemačke okupacije u Drugom svjetskom ratu Bokeljska mornarica je bila ukinuta, a njeni najistaknutiji članovi admiral Rudolf Đunio i Ćiro Kamenarović bili su internirani u Italiju. Kamenarovića su po povratku iz italijanskog zarobljeništva 1944. ubili četnici. Mnogi članovi Mornarice su učestvovali u borbi protiv okupatora, a neki su u toku rata plovili na brodovima zapadnih saveznika.

Odmah poslije oslobođenja Kotora i Boke u novembru 1944. Bokeljska mornarica je obnovila svoje aktivnosti i učešće u proslavi Svetog Tripuna 1945. i 1946. godine uz podršku i učešće nove komunističke vlasti. No, pošto se učvrstio, komunistički režim je ubrzo promovisao agresivni ateizam i uspio da odvoji Mornaricu od njenih vjerskih tradicija, čemu se suprotstavio admiral Đunio, koji je dao ostavku. Iako njegova ostavka nije prihvaćena i on je formalno ostao admiral sve do smrti 1959. godine, nije učestvovao u aktivnostima i nastupima. Za Dan Mornarice je proglašen 10. septembar, dan Jugoslavenske ratne mornarice i pomorstva, mali admirali nijesu više izgovarali Lode, a odred Mornarice je nastupao na nekim folklornim smotrama i državnim proslavama, a ne na proslavi Svetog Tripuna. Iako je Statut iz 1934. bio na snazi, on nije poštovan i pokrenuta je inicijativa za reformu Mornarice i izradu novog Statuta.

Na Skupštini održanoj 30. avgusta 1964. usvojen je novi Statut, 30 godina poslije usvajanja prethodnog, a umjesto imena Plemenito tijelo Bokeljske mornarice usvojeno je ime Bokeljska mornarica. Ovim Statutom je djelatnost Mornarice usklađena sa novim društveno-političkim sistemom.

U uvodu se izlaže povijest Mornarice i piše da je „prije više od jedne decenije bila pokrenuta akcija za oživljavanje Bokeljske mornarice kako bi ona uporedno sa ostalim pomorskim ustanovama uzela udjela na unapređenju

³⁷ DACG IAK, OK CCXXIII, 154–154/2, *Bokeljska mornarica u arhivskim dokumentima. Zbornik dokumenata od najstarije sačuvanih do danas*, Kotor, 2021, str. 541–543.

³⁸ DACG IAK OK CCXLI – 62 do 62/1t, *Bokeljska mornarica u arhivskim dokumentima. Zbornik dokumenata od najstarije sačuvanih do danas*, Kotor, 2021, str. 562–565.

pomorstva Boke i čuvanju velikog kulturnog nasljeđa, čija je baza uglavnom bila pomorstvo³⁹.

Za Dan Bokeljske mornarice u članu 4 Statuta utvrđen je isti datum kao i za Dan Jugoslavenske ratne mornarice i pomorstva – 10. septembar, ali je zadržan grb sa likom Svetog Tripuna i geslo *Fides et honor*, koje je samo prevedeno sa latinskog kao *Ponos i čast*, a ne *Vjera i čast*.

Članom 5 određeni su zadaci Bokeljske mornarice: „da njeguje svijetle tradicije našeg pomorstva i slavnu istoriju Bokeljske mornarice; da čuva i unapređuje bratstvo i jedinstvo Jugoslavije i da učvršćuje tekovine stvorene kroz Narodnooslobodilačku borbu i socijalističku revoluciju, budući da se u svojoj dugoj istoriji temeljila na idejama bratstva i ujedinjenja naših naroda; da saraduje sa državnim organima, ustanovama i drugim organizacijama, koje u svojim programima imaju zadatke iz oblasti pomorstva; da održava veze sa srodnim organizacijama u zemlji i van nje.“

U članu 6 definisan je način ostvarivanja tih zadataka: „okupljanjem članova, fizičkih i pravnih lica, u organizaciji Bokeljske mornarice; organizovanjem i potpomaganjem svih inicijativa usmjerenih na unapređenje pomorstva; pomaganjem i organizovanjem naučno-istraživačkih radova iz oblasti pomorstva; objavljivanjem povremenih publikacija s tematikom pomorstva; vanrednim stipendiranjem ljudi koji se izuzetno bave usavršavanjem u oblasti pomorstva; prikupljanjem i obrađivanjem arhivske građe o pomorstvu, posebno one koja se odnosi na Bokeljsku mornaricu; prikupljanjem navigacionih uređaja, kako iz prošlosti, tako i iz savremenog doba, koji su od interesa za Bokeljsku mornaricu; aktivnim učešćem u radu na ostvarivanju zadataka društveno-političkih organizacija; saradnjom sa sindikalnim organizacijama i državnim organima u rješavanju materijalnog položaja pomoraca; ukazivanjem materijalne pomoći članovima Bokeljske mornarice u naročito opravdanim slučajevima; priredbama manifestacionog karaktera u tradicionalnoj nošnji bokeljskih mornara; prikupljanjem i obnavljanjem nošnje i oružja bokeljskih mornara; Bokeljska mornarica može za ostvarivanje svojih zadataka imati i osnivati institute, muzeje, zbirke i slične institucije.“

Član 7 određuje da Bokeljska mornarica radi ostvarivanja svojih zadataka može biti član drugih pomorskih organizacija u SFRJ, kojima je cilj i zadatak jačanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije i njegovanje naših pomorskih tradicija.

Ostali članovi Statuta, kojih ima ukupno 31, govore o članovima Bokeljske mornarice, koji mogu biti utemeljivači, pomagači, redovni članovi i mor-

³⁹ Statut Bokeljske mornarice, Kotor, 1964, str. 7.

nari – aktivni sastav; o materijalnim sredstvima; o organima Bokeljske mornarice, koji su: Skupština, Predsjedništvo, Admiralat, Aktivni sastav sa svojim časništvom i Nadzorni odbor.

Član 24 prvi put predviđa mogućnost osnivanja podružnica Bokeljske mornarice; „Bokeljska mornarica, radi ostvarenja svojih ciljeva i izvršenja zadataka, ima podružnice za okupljanje članstva po raznim mjestima Jugoslavije. Podružnice moraju imati najmanje 10 članova“.

Mornarica je trebalo da bude ne samo memorijalna institucija koja gaji drevne tradicije u novim uslovima već i da stimulise razvoj pomorstva Jugoslavije i saraduje sa drugim institucijama u toj oblasti.

Mornarica je odvojena od svojih religioznih tradicija i vrijednosti, te nije učestvovala na Tripundanskim svečanostima,

Na istoj Skupštini je izabrano novo rukovodstvo, na čelu sa admiralom prof. dr Vladislavom Brajkovićem i viceadmiralom dr Slavkom Mijuškovićem, koji je kasnije postao akademik.

„Novi Statut je bio rezultat kompromisa između želje najvećeg dijela članstva Mornarice da očuva kontinuitet i tradicije, s jedne strane, i vlasti koja je željela da drevnoj instituciji da nove ideološke sadržaje, sa druge. Pri tome su članovi Mornarice koji su bili vjernici i nijesu pripadali Komunističkoj partiji, uključujući tu i novog admirala, pristali da se Mornarica odvoji od crkve, a time i od svoje najvažnije tradicije, veze sa kultom svetog Tripuna i učešća na Tripundanskim svečanostima, jer su bili svjesni da je taj ustupak nužan da Mornarica ne bi bila ukinuta, odnosno svedena na obično folklorno društvo. S druge strane, vlast je pristala da valorizira stoljetne tradicije Mornarice, zadrži isti grb i geslo, jer je imala interesa da jednu ovako drevnu i značajnu instituciju razvija kako bi pokazala da tek tadašnja 'narodna' vlast omogućava punu slobodu i razvoj drevnih institucija i narodnih tradicija. Iako Mornarica više nije nastupala na vanjskoj proslavi svetog Tripuna, njeni članovi vjernici su mogli da nesmetano učestvuju na toj i drugim vjerskim svečanostima, što su mnogi od njih i praktikovali. Tako su u Kotoru u ovom periodu na misama u katedrali na dan svetog Tripuna, učestvovali i neki članovi Mornarice u odorama a od 1985. godine lode je čitao, uz prisutnost jednog dječaka iz obitelji Mirošević obučenog u narodnu bokeljsku nošnju, rektor katedrale don Anton Belan.“⁴⁰ Poslije 1946. nijesu redovno birani mali admirali jer nijesu više imali svoju osnovnu funkciju – izgovaranje pohvala svetom Tripunu: međutim, mali admirali su ipak imenovani 1957, 1976, 1977. i 1985. i imali su samo folklornu funkciju.

⁴⁰ A. Belan, „Lode – laudes – pohvale“, *Hrvatska revija* 2, 2018.

Novi statut i novo rukovodstvo, puna podrška vlasti, ukupni razvoj pomorstva u Boki, kulturnih i obrazovnih institucija vezanih za pomorstvo imali su za posljedicu da je Mornarica doživjela veoma dinamičan razvoj, da je imala članstvo brojnije nego ikada i razvila brojne kulturne aktivnosti.⁴¹ Osnovane su podružnice Bokeljske mornarice u Hrvatskoj (Zagreb, Rijeka i Split) i Srbiji (Beograd), a zatim i u Boki (Tivat, Herceg Novi i Perast). Mornarica je odlikovana Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem. Pored brojnih kulturnih inicijativa izdala je i monografiju *12 vjekova Bokeljske mornarice*.

Budući da je u SFR Jugoslaviji došlo do promjena Ustava, 1976. godine je donesen novi Statut, koji je prilagođen novom pravnom i administrativnom sistemu. Radilo se o manjim promjenama u odnosu na prethodni Statut. Tako član 7 predviđa učlanjenje Mornarice u Socijalistički savez radnog naroda i njeno djelovanje u skladu sa ciljevima i statutom te organizacije. Član 29 predviđa da podružnice Mornarice postaju „konstitutivni dio opštinskih konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda“. U Statutu se pominju podružnice u Tivtu, Perastu i Herceg Novom, a ne pominju se podružnice u Hrvatskoj i Srbiji, koje su prethodno pretvorene u udruženja Bokeljske mornarice koja ne daju delegate za Skupštinu Mornarice.

Statut predviđa da glavni odred Mornarice nastupa, osim na Dan Bokeljske mornarice, 10. septembra, koji je i Dan Jugoslavenske ratne mornarice i pomorstva, i „prilikom dočeka Predsjednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, visokih predstavnika stranih zemalja koji dolaze u posjetu Boki Kotorskoj i u naročito svečanim prilikama na teritoriji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije po odluci Predsjedništva, a prema Pravilniku o nošnji, činovima i nastupima aktivnog sastava Bokeljske mornarice; nastupanjem prilikom proslave državnih praznika i značajnih istorijskih datuma i drugim svečanostima, a u duhu Pravilnika o nošnji, činovima i nastupima aktivnog sastava Bokeljske mornarice“ (član 8). Podružnice pored proslave 10. septembra proslavljaju svoj Dan i druge značajne datume koje odredi Skupština podružnice (član 19).

Podružnice sada moraju imati najmanje 20 članova i mogu se osnovati za pojedino naselje ili za područje opštine.

U članu 14 Statuta navode se članovi utemeljitelji Bokeljske mornarice, odnosno „društveno-političke zajednice, organizacije udruženog rada, društvene organizacije, naučna i stručna društva i udruženja koji svojim radom doprinose njenim ciljevima i zadacima“.

⁴¹ A. Sbutega, *Bokeljska mornarica, nematerijalna kulturna baština čovječanstva*, Kotor, 2022, str. 305–306.

Članom 17 postaje sastavni dio Statuta ranije donesena odluka od 5. januara 1973. godine, kojom je za doživotnog počasnog admirala Bokeljske mornarice proglašen predsjednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Josip Broz Tito.

Zemljotres 1979. godine, koji je nanio velike ljudske žrtve i materijalne štete u Boki, a zatim ekonomska i politička kriza Jugoslavije poslije smrti J. B. Tita 1980. godine, negativno su uticali i na Mornaricu .

Statuti od 1991. do 2011. godine

Politička, ideološka i ekonomska kriza Jugoslavije se produbljivala, da bi 1991. došlo do raspada federalne države i početka tragičnih ratova koji su trajali čitavu posljednju deceniju XX stoljeća. Iako u Crnoj Gori nije bilo oružanih sukoba i etničkih čišćenja poput onih u drugim republikama, i ona je direktno i indirektno bila uvučena u ove dramatične događaje. Crna Gora je bila jedina republika koja je ostala u federaciji sa Srbijom koja je 1992. godine nazvana Socijalistička Republika Jugoslavija i bila izložena oštrim sankcijama OUN zbog rata u Bosni i Hercegovini. Rat i sankcije su izazvale ekonomsku krizu i jednu od najvećih inflacija u povijesti. Poslije ratova u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, izbio je i rat na Kosovu, koji je završen vojnom intervencijom NATO-a 1999. godine. Crna Gora, koja se 1997. suprotstavila autokratskom režimu srpskog predsjednika Slobodana Miloševića, postepeno je trasirala put prema nezavisnosti, pod kontrolom međunarodne zajednice. Država je 2002. transformisana u Državnu zajednicu Srbije i Crne Gore, a na referendumu 2006. godine građani Crne Gore su se opredijelili za nezavisnost i odvajanje od Srbije.

Ove promjene su imale uticaj i na Bokeljsku mornaricu, koja je i pored brojnih iskušenja, problema i pritisaka od raznih ekstremista i nacionalista uspjela da odoli svim iskušenjima i izazovima, slijedeći svoje stoljetne moralne i duhovne tradicije i vrijednosti, te zahvaljujući mudrosti svoga rukovodstva. Jedna od posljedica raspada Jugoslavije i rata bilo je odvajanje bivših podružnica u Hrvatskoj, koje su promijenile ime i statute i nijesu više bile u zajedništvu sa maticom u Kotoru, a istovremeno se ugasila i podružnica u Beogradu. U toku ovog perioda veoma često su mijenjani statuti, što je bilo potrebno da bi se normativnim aktima Mornarica prilagodila promjenama u okruženju, čuvajući tradicionalne vrijednosti i obezbjeđujući kontinuitet.

Kriza komunizma je omogućila da Mornarica od 1990. godine ponovo učestvuje na proslavi Svetog Tripuna, zaštitnika Kotora, Katorske biskupije i Bokeljske mornarice, i tako se vratila svojim izvornim stoljetnim tradicijama poslije pauze od 1946. godine.

Donesen je novi Staut 1991. godine sa malim, ali veoma važnim promjenama u odnosu na prethodni. Bokeljska mornarica se definiše u članu 1 kao „staleška bratovština u kojoj se kontinuirano čuva tradicija jedne od najstarijih profesionalnih organizacija pomoraca na svijetu, nastale 13. januara 809. godine“.

U članu 4 kaže se da „Bokeljska mornarica ima svoju svečanu pjesmu čija prva strofa glasi:

*Uljezimo svi u kolo
Rukama ruke pružimo,
Pokažimo svim okolo
Da slogu bratsku vriježimo,*

čime se za himnu Bokeljske mornarice proglašava *Pjesan*, pjesma koju je napisao Pavo B. Kamenarović u XIX stoljeću.

Članom 6 se određuje da Glavni odred Mornarice nastupa na Dan Bokeljske mornarice (10. septembra) i na gradskim svečanostima Svetog Tripuna u Kotoru, a „može nastupiti i u svečanim prilikama, po pozivu organizatora svečanosti, a na osnovu odluke Admiralata“.

U poglavlju VII (članovi 21–40) utvrđuje se struktura organa Bokeljske mornarice, koja je zadržana i u kasnijim statutima. Članom 20 utvrđeni su organi Mornarice: Skupština, Admiralat, Upravni odbor, aktivni sastav, Nadzorni odbor, ostali odbori i Sud sedmorice. Ostalim članovima u ovom poglavlju se regulišu sastav, izbor i zadaci svakog organa, kao i trajanje mandata njegovih članova. „Skupština je najviši organ Bokeljske mornarice, a sačinjavaju je: Admiralat (11 članova), po dvadeset predstavnika svake Podružnice Bokeljske mornarice i po jedan predstavnik članova pomagača“. Član 30 određuje da „Upravni odbor Bokeljske mornarice sastoji se od 19 članova i to: predsjednika, dva potpredsjednika, sekretara, admirala, viceadmirala, predsjednika podružnice Kotor, Tivat i Herceg Novi, predstavnika društava Bokeljske mornarice van Boke Kotorske, *Jugooceanije* Kotor, predstavnika MTRZ *Savo Kovačević* Tivat, predstavnika Brodogradilišta Bijela, predstavnika Fakulteta za pomorstvo Kotor, predstavnika Istorijskog arhiva i predstavnika Pomorskog muzeja Kotor, predstavnika opština Kotor, Tivat i Herceg Novi“.

Članovima 41–47 u VIII poglavlju Statuta regulisana je materija podružnica Bokeljske mornarice, koje postoje samo na teritoriji opština Boke Kotorske i određuje se da je za formiranje odreda podružnice potrebno najmanje 10 mornara (član 43).

Na Skupštini 5. septembra 1991. izabrano je novo rukovodstvo, uključujući admirala dr Miloša Miloševića i viceadmirala kapetana Nenada Želalića.

Sljedeći Statut je usvojen 24. februara 1996. godine, koji se vrlo malo razlikovao od prethodnog, a najvažnija inovacija bila je odluka kojom se za Dan Bokeljske mornarice umjesto 10. septembra proglašava 26. jun, dan usvajanja prvog sačuvanog statuta Bratovštine iz 1463. godine.

Statut od 24. juna 2000. godine imao je samo jednu važnu izmjenu: Bokeljska mornarica prestaje da bude društvena i postaje nevladina organizacija sa svojstvom pravnog lica u skladu sa zakonskim promjenama. Bokeljska mornarica je iste godine upisana u spisak nevladinih organizacija Crne Gore, u skladu sa zakonom.⁴²

I Statut od 13. novembra 2004. unosi minimalne promjene u odnosu na prethodni. Popravlja grešku u numerisanju članova u prethodnom Statutu (broj 36 greškom je bio upotrebljen za dva uzastopna člana, tako da su redni brojevi svih članova, počev od člana 37, umanjeni za jedan) i uvodi dopunu koja se tiče područja osnivanja podružnica. Članom 43 proširuje područje osnivanja podružnica Mornarice, koje je do tada bilo ograničeno samo na opštine Boke Kotorske, na teritoriju „državne zajednice SCG i izuzetno van njenih granica, kako je i predviđeno u Zakonu o NVO, a po saglasnosti Bokeljske mornarice“.

Crna Gora je 2006. obnovila svoju nezavisnost, a Bokeljska mornarica je nastavila svoje aktivnosti u novim uslovima i 2009. godine proslavila 12 stoljeća od osnivanja nizom kulturnih manifestacija, a predsjednik Crne Gore odlikovao ju je Ordenom crnogorske zastave. Tim povodom Mornarica je objavila značajna izdanja *Dvanaest vjekova Bokeljske mornarice, Statut Bratovštine svetog Nikole mornara iz 1463. godine sa alegatima do 1807. godine, Zbornik radova za međunarodnog naučnog skupa u Kotoru Dvanaest vjekova Bokeljske mornarice* i monografiju *Katedrala Svetog Tripuna u Kotoru* autora M. Čanak Medić i Z. Čubrović.

Obnova nezavisnosti Crne Gore, donošenje novog ustava i promjene u društvenom okruženju uslovile su donošenje novog Statuta 2011. godine. U uvodnom dijelu je prenesen tekst o povijesti Mornarice iz Statuta iz 1934. godine. U novom Statutu nema mnogo inovacija u odnosu na prethodni iz 2004, ali su one veoma značajne. Tako je naziv Bokeljska mornarica dopunjen tradicionalnom godinom njenog osnivanja „809.“, tako da glasi „Bokeljska mornarica 809.“. Članom 1 Statuta Mornarica se definiše kao „nevladina organizacija koju osnivaju pravna lica: Podružnica Kotor, Podružnica Tivat,

⁴² DACG IAK KOM nesređena arhivska građa, *Bokeljska mornarica u arhivskim dokumentima. Zbornik dokumenata od najstarije sačuvanih do danas*, Kotor, 2021, str. 721.

Podružnica Herceg Novi i pridružena Podružnica Beograd“⁴³. Podružnica u Beogradu, ugašena 1991, obnovljena je 2009. godine.

Ovim je napravljen pravni presedan po kome matičnu organizaciju osnivaju podružnice umjesto da bude obrnuto i organizacija tada zapravo postoji tek kao zbir podružnica. Taj i drugi unutrašnji problemi u Mornarici, nastali poslije smrti admirala Miloševića 2012, zahtijevali su nekoliko godina pripreme i pregovora za donošenje novog Statuta i izbor novog rukovodstva.

Statut iz 2016. godine

Na izbornoj skupštini Mornarice 20. juna 2016. usvojen je novi Statut i izabrano novo rukovodstvo. Statut ima 57 članova i u preambuli se poziva na povijesne tradicije:

„Baštineći vjekovne pomorske tradicije grada Kotora i Boke Kotorske, želeći da se svijest o staroj slavi i veličini prenese u nasljeđe novim naraštajima, a ističući sljedeće činjenice:

– da je početkom IX vijeka organizovani odred mornara Kotora preuzeo i donio u grad relikvije patrona grada svetog Tripuna;

– da se sredinom XIV vijeka u Kotoru pominje 'Pobožna družina pomoraca Kotora' (Pia sodalitas navicularum Catharensium);

– da je sredinom XV vijeka napisan najstariji sačuvani statut 'Bratovštine mornara Svetog Nikole iz Kotora' (Fraternitas divi Nicolai marinariorum da Catharo);

– da je tokom proteklih vjekova bratovština 'Kotorska mornarica' (Marinarezza di Cattaro) bila temelj na kome se zasnivala egzistencija, kultura i blagostanje ovoga kraja;

– da je sredinom XIX vijeka postala memorijalna organizacija 'Plemenito tijelo Bokeljske mornarice' Kotor;

– da je sredinom XX vijeka obnovila svoju djelatnost u novim uslovima, sa osnivanjem podružnica van Kotora;

– da je tokom dvanaest vjekova svoga postojanja bila vezana za crkvu i svoje patrone Sv. Nikolu i Sv. Tripuna;

– da je tokom svih dvanaest vjekova svoga postojanja njegovala solidarnost i bratsku uzajamnost, a sve pod drevnim geslom 'Fides et honor' (Vjera i čast);

⁴³ Statut Bokeljske mornarice 809, Kotor, 2011, str. 17.

– da je „Bokeljska mornarica Kotor“ proglašena organizacijom od nacionalnog značaja za državu Crnu Goru i da je predložena za upis na listu svjetske nematerijalne kulturne baštine UNESCO.“⁴⁴

U članu 1 se navodi: „Bokeljska mornarica Kotor je matična organizacija sa svojstvom pravnog lica, koja u svom sastavu ima i podružnice Tivat, Herceg Novi i Beograd“, čime je Kotoru vraćen status matice. Članom 3 ime je promijenjeno u Bokeljska mornarica Kotor, a članom 4 određeno da je njeno sjedište u Kotoru na Pjaci od kina br. 372.

Članom 9 se utvrđuje da je „cilj Bokeljske mornarice da nastavi viševjekovni kontinuitet svojih istorijskih tradicija i što bolje ih usaglasi sa savremenim potrebama. Bokeljska mornarica Kotor može se povezivati i učlanjivati u saveze ili druge odgovarajuće asocijacije u zemlji i inostranstvu, o čemu odgovarajuću odluku donosi Skupština“.

Član 10 određuje da „Bokeljska mornarica Kotor, u skladu sa Pravilnikom, održava javne nastupe odreda aktivnog sastava u odorama, sa barjacija, starinskim oružjem, uz drevne komande, preuzima ključeve grada i pleše kolo.

Prikuplja, obrađuje i objavljuje istorijsku građu i radove iz istorije pomorstva, posebno one koje se odnose na Bokeljsku mornaricu. Osim strogo naučnih domena, simpozijuma i izdavanja stručnih edicija, radi na popularizaciji tih saznanja u školske, muzeološke i turističke svrhe (posebna izdanja, CD-ovi, vodiči, suveniri, bedževi, značke, organizacija predavanja u školama, na tribinama Bokeljske mornarice i sl.).

U okviru humanitarnih tradicija Bratovštine brine se posebno za svoje bolesne, ostarjele ili siromašne članove.

Sarađuje sa preduzećima, ustanovama i organizacijama pomorske privrede, kao i školskim, društvenim i naučnim organizacijama koje se bave odgojem i obrazovanjem kadrova za pomorstvo ili djelatnostima vezanim za pomorstvo. Organizuje kurseve, seminare, predavanja, konsultacije, gostovanja, izlete, okrugle stolove, izradu odora i suvenira.

Cjelokupna djelatnost Bokeljske mornarice Kotor vezana je za grad Kotor, Boku Kotorsku i patrona Sv. Tripuna u cilju očuvanja i nastavljanja tradicije nastale u ovom gradu i odvija se u tradicionalnom duhu zasnovanom na nacionalnom i vjerskom uvažavanju i zajedništvu.“

Statut određuje razne kategorije članstva: redovni član, član aktivnog sastava, član pomagač, zaslužni član, počasni član i počasni oficir ili podoficir.

⁴⁴ [http://www.bokeljskamornarica.com/-rubrika Opšta akta](http://www.bokeljskamornarica.com/-rubrika%20Opšta%20akta)

Poglavlje V se odnosi na prava i dužnosti članova, a poglavlje VI na organe Mornarice koji su: Skupština, Admiralat, Upravni odbor, Nadzorni odbor i Sud sedmorice. Skupština je najviši organ odlučivanja Bokeljske mornarice Kotor, a sačinjavaju je: 20 članova matične organizacije Bokeljske mornarice Kotor, 20 članova Bokeljske mornarice Kotor – podružnica Tivat; 20 članova Bokeljske mornarice Kotor – podružnica Herceg Novi; članovi Admiralata i Upravnog odbora.

Admiralat sačinjavaju: admiral, viceadmiral, predsjednik Upravnog odbora, majori; kapetani, koji su istovremeno i komandiri odreda matice i podružnica, ađutant admirala, kolovođa Glavnog odreda, ceremonijal majstor, domaćin. Upravni odbor sačinjavaju: predsjednik, tri pot-predsjednika (2 potpredsjednika su iz sastava podružnica) koji mijenjaju predsjednika u njegovom odsustvu, sekretar, predsjednici podružnica, admiral, domaćin, blagajnik. Statut propisuje da „za admirala Bokeljske mornarice Kotor može biti imenovana ličnost visokih moralnih i kulturnih kvaliteta koja je svojom djelatnošću povezana sa pomorskom djelatnošću, kao i sa kulturom i tradicijama Bokeljske mornarice“.

U periodu od 2016. do 2022. godine unesene su neke manje izmjene u postojeći Statut, kao što je brisanje podružnice u Beogradu koja se svojom odlukom 2017. godine odvojila od Bokeljske mornarice Kotor i ugasila. To, kao i prethodno odvajanje bivših podružnica u Hrvatskoj, pokazuje da je ideja osnivanja podružnica Mornarice van Boke neuspješna, budući da je tokom stoljeća ona postojala samo u Boki i da je samo tu duboko ukorijenjena.

Na istoj Skupštini 2016. izabrano je novo rukovodstvo na čelu sa admiralom prof. dr Antunom Sbutegom i predsjednikom Upravnog odbora dipl. arh. Aleksandrom Denderom, a reizabran je viceadmiral kap. Ilija Radović. Usvojen je ambiciozni program rada i sve to je dalo novu energiju i vitalitet drevnoj instituciji. Sljedećih godina, uprkos problemima koje je izazvala pandemija 2020–2022, postignuti su značajni rezultati: usvojen je Pravilnik o odorama, činovima i nastupima, nabavljene su nove odore i replike starih pušaka, uspostavljena je saradnja sa školama i fakultetima (Pomorskim fakultetom i Fakultetom za hotelijerstvo i turizam u Kotoru), povećan je broj članova, posebno mladih, znatno su uvećana redovna i vanredna sredstva koje je Mornarica dobila od institucija države, opština i sponzora, intenzivirana je saradnja sa kulturnim institucijama (Pomorski muzej Crne Gore, JU Muzeji Kotor, Istorijski arhiv, Kotor Art i dr.), sa Biskupijom Kotor, sa resornim ministarstvima i Opštinom Kotor; uspostavljena je saradnja sa pomorskim udruženjima, objavljeno je više značajnih izdanja, od kojih su posebno važni *Historija pomorstva Crne Gore u kontekstu jadranskog, mediteranskog i svjetskog pomorstva* (2019), čiji je autor Antun Sbutega i *Bokeljska mornarica u arhivskim dokumentima. Zbornik dokumenata od najstarije sačuvanih do*

danas (2021). Organizovano je više izložbi od kojih je bila posebno značajna izložba na Cetinju 2019. godine *Bokeljska mornarica Kotor – 1210 godina istorije, duhovnosti i kulture*. Mornarica je gostovala u Piranu, Trstu i Beču, imala je veliku promociju u domaćim i stranim medijima, ima i svoj sajt koji redovno prati sve njene aktivnosti.

Primarni cilj plana rada iz 2016. godine bio je upis Mornarice na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva UNESCO-a i rukovodstvo Mornarice je za to dobilo podršku svih članova, građana i relevantnih institucija Kotora i Boke, predsjednika i Vlade Crne Gore, a posebno Ministarstva kulture. Izrada Nominacionog dosjea za kandidaturu je počela 2017, da bi dosje bio predan 31. marta 2018. godine. Radilo se o prvom nematerijalnom dobru koje je Crna Gora kandidovala za upis na Listu UNESCO-a, pa je proces kandidature bio otežan i produžen zbog neiskustva, kao i zbog neočekivane agresivne političke i medijske kampanje iz Hrvatske i nekih hrvatskih udruženja u Crnoj Gori, koji su pokušali da onemoguće ovu kandidaturu tvrdeći da je Mornarica kulturno dobro Hrvata i da Crna Gora nema pravo da je samostalno kandiduje. Najzad, na konferenciji Međuvladinog komiteta za očuvanje nematerijalne baštine UNESCO-a 16. decembra 2021. donijeta je odluka da se Mornarica upiše na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Zaključak

Kotor i njegova okolina su od početka svoje povijesti bili integrirani u evropsku civilizaciju i imali politički, društveni i kulturni razvoj analogan onome u drugim djelovima kontinenta, posebno na njegovim mediteranskim obalama. Bitan element te civilizacija je pravna regulativa. Najvažnije države koje su stoljećima vladale Bokom bile su pravne države, počev od Rimskog Carstva, preko Mletačke Republike do Austrije. Tako su se Kotor i kasnije osnovane bokeljske komune razvijale kao pravno utemeljeno društvo, sa svojim komunalnim statutima, te statutima bratovština. Najvažnija srednjovjekovna bratovština Kotora i Boke je bila Bratovština Svetog Nikole Mornara, današnja Bokeljska mornarica, i njen najstariji sačuvani statut datira iz 1463. godine. Kako je Bratovština pomoraca u Kotoru prema tradiciji osnovna 809. godine i svakako je postojala stoljećima prije XV stoljeća, sigurno je imala statut i ranije, koji nije sačuvan. Statut iz 1463. godine je bio veoma detaljan, a dopunjavao je i ažuriran novim odredbama u sljedećim stoljećima i bio je na snazi 410 godina. Poslije propasti Mletačke Republike 1797. godine, koja je 377 godina vladala Kotorom i Bokom, došlo je do velikih promjena u funkcijama i značaju Bratovštine pomoraca, kao i u društveno-političkom i pravnom okruženju. Zato je u toku vladavine Austrije Bratovština reformisana i donesen je 1873. novi Statut kojim je promijenjen njen naziv u Plemenito

tijelo Bokeljske mornarice, kao i funkcije, tako da je postala memorijalna organizacija. Ovaj Statut je bio na snazi znatno kraće nego prethodni, 61 godinu, a naredni statuti su bili na snazi sve kraće, budući da je u toku posljednjih 150 godina na ovom prostoru bilo mnogo političkih i drugih promjena koji su to usloveli. Novi Statut je donesen 1934. godine u Kraljevini Jugoslaviji, a poslije 30 godina donesen je Statut Bokeljske mornarice 1964. godine u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Ustavne promjene su zahtijevale donošenje Statuta 1976. godine, a nestabilni i dramatični period koji je uslijedio poslije raspada Jugoslavije 1991. godine, praćen ratovima i političkim promjenama, uslovio je i česte promjene statuta Bokeljske mornarice – 1991, 1996, 2000. i 2004. godine. Mornarica je doživjela novu transformaciju u nezavisnoj Crnoj Gori poslije 2006. i 2009. godine je proslavila jubilej 1200 godina od osnivanja. Novi Statut je usvojen 2011. i konačno, sadašnji, 2016. godine. Bokeljska mornarica je tako pokazala sposobnost da se prilagođava promjenama u svome okruženju, a da istovremeno sačuva svoje najvažnije tradicije, kulturne, duhovne i moralne vrijednosti, stečene tokom duge povijesti. Te vrijednosti je valorizovao i UNESCO, koji je 2021. upisao Bokeljsku mornaricu na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Statuti, počev od onoga iz 1463, do sadašnjeg iz 2016. godine, predstavljaju važan dio vrijednog kulturnog nasljeđa i povijesti Bokeljske mornarice.

STATUTI BOKELJSKE MORNARICE KOTOR OD 1436 DO 2016 GODINE

Apstrakt: U toku više od 12 stoljeća svoje povijesti Bokeljska mornarica je više puta mijenjala ime, funkcije i statute, zadržavajući kontinuitet baziran na temeljnim vrijednostima. Otpočetak je imala statute koji su regulisali njenu djelatnost, ciljeve, prava i obaveze članova, način i organe upravljanja. Najstariji sačuvani statut datira iz 1463. i bio je na snazi do 1873. godine, punih 410 godina. Kasnije su statuti više puta mijenjani zbog čestih promjena država u čijem se sastavu nalazila Boka Kotorska, pa time i promjena administrativnih i pravnih sistema. Ovaj rad koncizno analizira sve poznate statute, od najstarijeg iz 1463. do sadašnjeg iz 2016. godine, a pored toga prati i promjene same Mornarice, od srednjovjekovne bratovštine pomoraca do sadašnje nevladine organizacije. Bokeljska mornarica Kotor 2021. godine upisana je na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Ključne riječi: statut, srednjovjekovne bratovštine, Bokeljska mornarica

Submitted:

Accepted:

Antun Sbutega

Bokeljska mornarica Kotor

Pjaca od kina 372

Kotor, Crna Gora

E-mail: antunsbutega@gmail.com

